

Herregårdskultur og kulturarvsproduksjon

Nordisk Slotts- og Herregårdssymposium
20.— 22. september 2012

Tema ble valgt med tanke på det kommende 200-års jubileum for Norges grunnlov og status som egen stat i 2014. Symposiet var en unik anledning til å presentere og diskutere den fortolkning av herregårdskulturen som fant sted under nasjonsbyggingen. Som en forlengelse av dette første tema ga det skandinaviske og nordiske fellesperspektiv mulighet for også en tilnærming til de dagsaktuelle prosesser

Ekskursjonene gikk til sentrale anlegg i Vestfold fylke, de tidligere grevskap Laurvig og Jarlsberg, og omfattet så vel museale anlegg som levende herregårdsmiljøer. Vestfold er den delen av Norge som ikke fikk status eller symbolsk betydning i 1800-tallets nasjonalstat. I dag er man i ferd med å oppdage at denne "unntakstilstanden" åpner store muligheter for å nytolke og gjenoppdage sider av Norges historie.

Direktør ved Vestfoldmuseene, John Fredrik Wallace og sekretær for Herregårdsnettverket, Trond Svandal ønsket velkommen til symposium! Foto: Gunnar Friberg

REFERATER

Mikael Frausing, Dansk Center for Herregårdsforskning: **Det er det hele! Danske herregårde mellem kulturarv og oplevelsesproduktion**

Mikael Frausing Foto: Gunnar Friberg

Stikkordene for foredraget var :

- **Projektet, 'Oplevelsernes Herregård'**
Ph.d.-projekt 2008-2011 Dansk Center for Herregårdsforskning og Historie, Aarhus Universitet. Tematiserer historie og turisme, historiebrug, kulturarv, kommerciel anvendelse
- **Herregårdenes nye økonomi** som handler om attraksjoner som rundvisninger og turisme, hotellsektoren med selskaper, brylluper, møter og kurs, events som messer, konserter og julemarkeder. Aktiviteter som jakt, golf, camping, firehjulstrekkere og mountainbike. Dessuten branding av matvarer og til sist utleie av hus.
- **Metode og problemstillinger**
Case studier og feltarbejde, litteraturstudier, herregårdsbesøg, interview:

Ledreborg, Gram, Voergaard, (Steensgaard & Hindsgavl)

Problemstillinger:

- Kulturarv og hist. Betydninger
- Empiriens modstandsdygtighe
- Revurdering af forståelseshorisont - og undersøgelsesmodel
- Kommercielle kulturarvsprocesser
- **Kulturarv – Hvad taler vi om?**
Historisk fænomen (på dansk i museumslov 1984)
Kulturel arv: materielle og immaterielle overleveringer fra fortiden.
- **Kommercielle kulturarvsprocesser**
Foregår på alle samfundsniveauer og i alle sammenhænge, hvor fortidens overleveringer udvælges og værdisættes.
- **Resultater**
Herregårdsejere:
 - har behov for nye indtægtskilder rettet mod vedligehold af bygninger og anlæg
 - må forstås som både fortidig overlevering og nutidig virksomhed.
 - Herlighedsværdier aktiveres som kommerciel oplevelsesværdi
 - Oplevelse vs. Betydning
 - Historien som atmosfære, følelse, væren og som lokal identitet
- **Herregårde, kulturarv og samfund**
De principielle implikationer:
 - Andre kulturarvsprocesser og kulturarvssystemer
 - Kulturarvsbegreb og kulturarvsforvaltning?
 - Bevaringsstrategier og dilemmaerInstrumentelle implikationer:
 - Økonomisk bæredygtighed
 - Synlighed og gennemslagskraft

ERIK JONDELL, EIDSVOLL 1814: EIDSVOLLSBYGNINGEN OG GRUNNLOVS- JUBILEET

Arne Bugge Amundsen, Universitetet i Oslo introduserte Erik Jondell fra Eidsvoll 1814. Foto: Gunnar Friberg

Jubileet skal

- Øke den alminnelige kunnskapen om begivenhetene i 1814, Grunnloven og den videre utviklingen av demokratiet gjennom styrket formidlingsarbeid og forskning.
- Skape debatt om folkestyrets framtidige hovedutfordringer og stimulere til refleksjon, engasjement og deltagelse i demokratiske prosesser.
- Gjennomføre en bred og inkluderende feiring med folkefest på nasjonaldagen som høydepunktet i alle landets kommuner. Jubileet skal være kunnskapsberikende og bidra til opplevelser for alle.

Problemstillingene som ble reist var følgende: Hvordan skal vi forvalte kulturminnet? Er det brytninger mellom grunnleggende prinsipper for kulturarvforvaltning og forvaltningen av et nasjonalikon? Hvor stor rolle skal vi tillegge publikums forventninger i presentasjonen av nasjonalikonet?

SIMON IRVINE, STIFTELSEN LÄCKÖ SLOTT: LÄCKÖ SLOTT OCH KULTURARVSPRO- DUKTIONEN

Simon Irvine, Läckö Slott. Foto: Gunnar Friberg

Irvine introduserte Läckö Slott med omgivelser og aktiviteter. Läckö Slott har en lang tradisjon med rik utstillingsvirksomhet og hver sommer tilbys temautstillinger. Det finnes egne slottsvandringer for barn og hver sommer tilbyr slottet operaforestillinger i borggården.

Deretter formidlet Irvine arbeidet med "det sensoriska, det estetiska & det pedagogiska arbetet på Läckö" ut fra nøkkelordene "dofta, smaka, känna, se..." Lilla Slottsträdgården er en utstillingshage med ny design hver sommer.

Foto: Simon Irvine

AINA ASKE: INTRODUKSJON TIL GREVSKAPSHISTORIEN

Aina Aske. Foto: Gunnar Friberg

Det danske adelsveldet

Perioden er blitt kalt adelsveldet (Øystein Rian) pga. det adelige riksrådets sterke stilling i styret og fordi det var adelige lensherrer som dominerte administrasjonen av alle delene (lenene) av Danmark og Norge.

- Brunla len var underlagt Akershus hovedlen. Lenet omfattet deler av dagens Vestfold samt Numedal i Buskerud.
- Tønsberg len var underlagt Akershus hovedlen, men på begynnelsen av 1600-tallet ble det omgjort til selvstendig hovedlen. Lenet omfattet nordre delen av dagens Vestfold

Hoved- eller stiftsamt og grevskapene.

- Brunla og Tønsberg len slått sammen til en administrativ enhet under amtmann Holger Vind i 1661.
- Akershus stiftsamt var et av fire hovedamt i 1671, herunder Fredrikstad med Smålenenes amt og Tønsberg med Brunla amt.
- I 1673 ble Tønsberg med Brunla amt delt i grevskapene Larvik og Jarlsberg. Grevskapet Larvik omfattet det gamle Brunla len med Larvik by. Jarlsberg omfattet det gamle Tønsberg len, men fra 1684 var Tønsberg og Holmestrand unndratt grevens myndighet og underlagt stiftsamtmannen i Kristiania.

Privilegier gitt til alle grever i Danmark-Norge:
Birkeretten, hals- og håndretten og kallsretten

For Larvik og Jarlsberg:

- Full amtmannsmyndighet over godset og innvånerne. Grevskapet var nærmest for stiftsamt å regne fordi det kunne korrespondere direkte med sentraladministrasjonen. Myndigheten omfattet ALLE innbyggere innenfor grevskapenes grenser, også bybefolkningen (med unntak av Tønsberg og Holmestrand fra 1684).
- Ansvar for skatteoppbørsel, all siviladministrasjon unntatt toll.

Gyldenløves privilegier

- Fritsø jernverks privilegier 1673 og 1689
- Fritsø sagbruk privilegier

Grevskapets avvikling

- Jarlsberg og Larvik amt fra 1821

HERREGÅRDSKULTUR I REGIONALE PROSJEKTER – ERFARINGER FRA ET SKA- GERRAK-KATTEGAT PROSJEKT: VÄSTERHAVETS KULTURARV 2009-2011

- Prosjektet Västerhavets kulturarv ble godkjent i 2009 og gikk over tre år. Totalbudsjett, hele prosjektet: NOK 6.500 000
- Herregårdskulturen i Danmark, Sverige og Norge var en viktig del av prosjektets utstilling, læremiddel og publiseringer på nett og trykt format.

**ARNE BUGGE AMUNDSEN:
HVORFOR BLE VESTFOLD
ALDRI EN DEL AV NORSK KULTURARV?**

Arne Bugge Amundsen. Foto: Gunnar Friberg

”Västerhavets kulturarv”

Gjenoppdage 1700-tallet – herregårder som variabel

- Se kontakter på tvers
- Hva er moderne?
- Hva er frihet?
- Hva er mulighetsrommet?
- Hvorfor er 1700-tallet «vanskelig»?

En norsk historiografi

- 1814 som kulturell paralyse: dansk, svensk eller norsk
- Hva er norsk?
- Embetsmenn vs bønder
- Adelsloven 1821 som testcase: Prinsipper, ikke skjebner
- Marginalisering av fenomenet: få mennesker, sjeldne fenomener, historisk avvik, politisk impotens

Hva og hvor er Norge?

- Fjellene—Bøndene
- Mentaliteten — Friheten — Uavhengigheten
- En borgerlig apoteose: meritokratiets triumf
- Adel & herregårder = mundus inversus

Hva er det med Vestfold - Larvik?

- To grevskap
- Moderne samfunnsformer?

- Dansk eierskap
- Adel som patronat
- Aktiv nedbygging av minner og monumenter: Herregården i Larvik, Larvik kirke
- Nytolkning på 1970-tallet (Øystein Rian)

«Västerhavets kulturarv» revisited

- Gjenoppdage 1700-tallets Vestfold=?
- Andre narrativer, men til bruk for hva?
- Ikke kulturarv, men fremheve det som er annerledes?
- «Hverdagsintegrasjon» – gjenkjennelse gjennom felles historie(r)?
- Kulturarvsproduksjon mellom politikk og forskning

**LARS JACOB HVINDEN-HAUG
RESIDENSENE I GREVSKAPENE LARVIK
OG JARLSBERG. FORTOLKNING AV ROM-
PROGRAM OG ANLEGGSSFORMER.**

Residensene i Larvik og Jarlsberg grevskaper er typiske for den høyere boligkulturen under det eldre eneveldet 1660-1733. Disse var nyanlegg i motsetning til andre grevskapsresidenser i Danmark, og de fikk dermed karakteristiske trekk som uttrykk for eneveldets ideelle arkitektursyn for byggeoppgaver i sjiktet mellom kongelige slott og herregårder. Den prinsipielle utviklingen i perioden ble analysert med de norske residensene som eksempler. Den formelle plan, eller midtsalsplanen med flankerende appartementer, er et karakteristisk trekk. Residensene representerte også viktige formale bygningstyper i perioden: portikusvillaen og firetårnstypen.

DAG 2, FREDAG 21. SEPTEMBER

EKSKURSJON, LARVIK GREVSKAP

Tjølling kirke

Kirken fra 1100-tallet ble grevens eiendom ved opprettelsen i 1671. Grevene Danneskiold-Laurvig foresto kirkens ombygging etter et jordskjelv i 1759 og interiøret bærer i høy grad preg av dette.

Dåpshuset,
Tjølling kirke

Den grevelige residens, Herregården i Larvik

Larvik var residensby for grevene Danneskiold-Laurvig og Residensen (Herregården) ble oppført i 1674, og sto ferdig med dekorerte interiører og møblering i 1677. Den ble ombygd og interiørene dekorert på nytt til kongebesøket 1733. Anlegget ble kjøpt av Larvik by i 1821 og ble museum 100 år senere.

Frederiksvern verft. Gyldenløve bygde forsvarsanlegg ved Stavern i 1680-årene. Frederiksvern Verft ble påbegynt av Frederik 5. som Norges første hovedstasjon for marinen. Garnisonskirken fra 1756 ligger utenfor vollene.

Fritzøehus med parken. Omvisning ved Mille Marie Treschow. Det første Fritzøehus lå i tilknytning til Fritzøe jernverk på Langstrand like ved Larvik sentrum. I 1835 ble jernverket og store deler av grevegodset kjøpt av Frederik Wilhelm Treschow. Sønnen Michael Treschow lot oppføre en ny residens for familien på Muskerød vest for

Langstrand i 1863 etter tegninger av arkitekt Jacob Wilhelm Nordan. Bygningen ble utvidet i 1898-1903 etter tegning av arkitekt Henrik Bull.

Enigheds kirke. Enigheds kirke eller Langstrand kirke ble innviet i 1818 til erstatning for gamle Langstrand kirke som ble revet i 1812. Tegningene til kirken ble utført av verkets byggmester Hans Christian Lind.

Christian IVs syn, Langstrand kirke, omkring 1700.

Hedrum kirke

Nåværende Hedrum kirke er fra 1100-tallet og var i likhet med Sem kirke (se under) fylkeskirke. I tiden etter reformasjonen var interiøret uløselig knyttet til godsherrene på Fresje. I andre halvdel av 1600-tallet var det byborgere i Larvik som satte sitt preg på kirken. Etter grevskapets opprettelse i 1671 ble den i likhet med øvrige kirker grevens eiendom.

DAG 3, LØRDAG 22. SEPTEMBER

EKSKURSJON, JARLSBERG GREVSKAP

Fra besøket på Falkensten Bruk

Falkensten Bruk med Løvøy kirke. Omvisning på Falkensten Bruk ved Trond Schmidt.

Falkensten var adelig setegård under Fredrik Lange i 1570, men ble senere lagt innunder grevskapet Griffenfeldt (Jarlsberg). Hovedbygningen fra cirka 1725.

Einar Sørensen fra Drammens Museum orienterte.

Jarlsberg hovedgård, Jarlsberg. Omvisning ved Caroline Wedel Jarlsberg. (Griffenfeld) grevskap ble opprettet i 1673 og solgt til baron Gustav Wilhelm Wedel i 1683. Gården het opprinnelig Sem og var lensherreresidens i Tønsberg len frem til 1660. Fylkeskirken Sem fra 1100-tallet ble tillagt grevskapet. Hovedbygningen ble påbegynt 1684 og sto i sin opprinnelige form til 1746. Bygningen fremstår i dag som etter den siste ombyggingen i 1811.

Nordisk Slotts- og Herregårdssymposium 2012 ble arrangert av:

Nordisk Slotts- og herregårdssymposium 2012 ble støttet av:

Vi takker alle deltakere og ser frem til Nordisk Slotts- og Herregårdssymposium i Skåne, Sverige i 2013.

På vegne av arrangørene:
Trond Svandal, Østfoldmuseene
Aina Aske, Vestfoldmuseene
Arne Bugge Amundsen, Universitetet i Oslo
Lars Jacob Hvinden-Haug, NIKU